

DZIAŁALNOŚĆ MELANII PARCZEWSKIEJ JAKO WZÓR AKTYWNOŚCI KOBIET NA POLU PATRIOTYCZNYM I SPOŁECZNYM

W numerze 10. „Zeszytów Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk” poświęconym prof. Edwardowi Polanowskiemu współtwórcy i pierwszemu prezesowi towarzystwa opublikowany został z jego spuścizny artykuł pt. *Kaliszanki w służbie społecznej*. Autor przypomniał w nim działalność społeczną trzech najbardziej zasłużonych dla miasta społeczniczek: Marii Konopnickiej, Marii Dąbrowskiej i Melanii Parczewskiej.

Profesor Polanowski podkreślił jednak, że:

Zestawienie Melanii Parczewskiej z Konopnicką i Dąbrowską może budzić zastrzeżenia, bo ani rangą swego pisarstwa, ani ogólnonarodową popularnością nie dorównywała kaliska autorka sławnym krajankom. Była jednak ich godną współzawodniczką na polu działalności społecznej. Pracę społeczną obrała sobie zresztą jako główny cel życia. Jej działalność wykroczyła daleko poza granice ziemi kaliskiej¹.

MELANIA PARCZEWSKA – KRÓTKA BIOGRAFIA

Urodziła się 18 XII 1850 r. w Wodzieradach wówczas w powiecie sieradzkim, dziś – łaskim, jako córka Hipolita (1819-1912) i Aleksandry z Bajerów (1822-1895), właścicieli Wodzierad. Ojciec Hipolit był radcą Dyrekcji Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Kaliszu, a za udział w ruchu powstańczym był więziony w Łodzi. Matka, kobieta bardzo inteligentna, była miłośniczką literatury romantyzmu i tłumaczką literatury czeskiej, miała duży wpływ na kształtowanie się zarówno osobowości jak i zainteresowań literackich córki

Melania, podobnie jak jej brat Alfons (ur. 1849), podstawy wykształcenia otrzymała w domu od matki. Później, w latach 1865-1867 uczęszczała na znaną

¹ Edward Polanowski, „Kaliszanki w służbie społecznej”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 10 (2007): 113.

wówczas pensję A. Paszkiewiczowej w Warszawie, gdzie zamiłowanie do historii rozbudził w niej nauczyciel Julian Bartoszewicz, którego była ulubioną uczennicą. Po ukończeniu nauki Parczewska zamieszkała w Kaliszu². W latach 1874-1881 pomagała matce w prowadzonej przez nią Pracowni Rzemieślniczej dla Kobiet. Panie Parczewskie oferowały naukę szewstwa damskiego i dziecinnego, kwaciarstwa, introligatorstwa, rękawicznictwa, kroju sukien i bielizny białej, szycia ręcznego i maszynowego, naukę haftów i znaczenia bielizny, a także wykłady z buchalterii i naukę rysunku w zastosowaniu do rzemiosł³.

Parczewska brała aktywny udział w życiu społeczno-kulturalnym Kalisza, działała w wielu stowarzyszeniach i organizacjach, prowadziła konspiracyjną działalność oświatową.

Zmarła 19 VIII 1920 r. w Kaliszu, pochowana została na katolickim cmentarzu miejskim przy ul. Górnośląskiej⁴.

DZIAŁALNOŚĆ NA POLU SPOŁECZNYM

W działającym od 1880 r. Towarzystwie Dobroczynności w Kaliszu Melania była opiekunką okręgu, który obejmował najuboższe części miasta⁵. W roku 1895 razem z Emilią Bohowiczową i Telesforem Kożuchowskim, opiekowała się okręgiem 1, obejmującym Mały Dobrzec i Ogrody⁶.

Udzielała się w Towarzystwie Muzycznym, które rozwinęło się za prezesury jej brata Alfonsa Parczewskiego. Od 1893 r. Melania była organizatorką i pierwszą gospodynią chóru żeńskiego, funkcję tę pełniła przez kilkanaście lat. W zorganizowanym przez towarzystwo konkursie na hasło dla chóru, nagrodę otrzymało hasło jej autorstwa „Niechaj pieśń [nam] nasza śpiewa. Niechaj łączy i rozgrzewa”, którym chór kaliski inaugurował swoje występy na zjazdach śpiewaczych. Jej utworem była pożegnalna pieśń pogrzebowa „Żegnamy Cię”. Tą pieśnią chór towarzystwa pożegnał Parczewską w dzień jej pogrzebu⁷.

² Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (KTPN), Notatki o działalności literackiej i społecznej Melanii Parczewskiej, s. 1; Elżbieta Steczek Czerniawska, „Parczewska Melania”, w: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej – ziemi kaliskiej*, t. 2, pod red. Danuty Wańki (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003), 168, 170.

³ W roku 1874 w „Bluszczu” w Kronice naukowego, artystycznego i społecznego ruchu kobiet ukazała się informacja pt. „Pracownia rzemieślnicza dla kobiet w Kaliszu” (nr 38, s. 303-304); z kolei w roku 1876 w Kronice działalności kobiecej opublikowano [„Sprawozdanie A. Parczewskiej z działalności pracowni rzemieślniczej dla kobiet w Kaliszu za czas od 1 września 1875 do 1 września 1876”] (nr 46, s. 367).

⁴ Steczek Czerniawska, „Parczewska Melania”, s. 170.

⁵ KTPN, Notatki o działalności literackiej i społecznej Melanii Parczewskiej, s. 8.

⁶ *Sprawozdanie z działań i obrotu funduszy Kaliskiego Towarzystwa Dobroczynności za 1895 rok*, Kalisz 1896, s. 44.

⁷ Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie (LPAHW) – Lietuvos valstybės istorijos archyvas Vilnius, Zespól Nr 1135 Towarzystwo Przyjaciół Nauk

Brała udział w pracach organizacyjnych związanych z utworzeniem Macierzy Szkolnej w Kaliszu, po zorganizowaniu Kaliskiego Oddziału Macierzy Szkolnej, została członkiem zarządu okręgowego⁸. Uczestniczyła w zjazdach kobiet w Warszawie, Krakowie i Poznaniu. W 1907 r. z delegacją kaliszanek brała udział w jubileuszu E. Orzeszkowej w Warszawie, później znalazła się w grupie kobiet, które składały hołd pisarce w Grodnie⁹.

Działała, od 1907 r. w Stowarzyszeniu Rzemieślników Chrześcijan p.w. św. Józefa, a od 1908 była członkiem zarządu Publicznej Biblioteki im. A. Mickiewicza.

W sierpniu 1914 r. po zniszczeniu Kalisza przez Niemców Parczewska wyjechała do Warszawy. Prowadziła tam biuro opiekuńcze Towarzystwa Wzajemnej Pomocy b. Wychowawców Szkół Kaliskich, udzielające pomocy liczным kaliszanom pozostającym bez środków do życia. Równolegle z prowadzeniem akcji pomocy dla uchodźców z Kalisza brała udział w pracach Komitetu Kaliskiego przy Ogólnym Komitecie Obywatelskim. „Z wielką gorliwością” oddała się następnie pracy w Towarzystwie Pomocy Ofiarom Wojny (pomoc dla rodzin legionistów), w którym pełniła funkcję sekretarza, a od roku 1919 aktywnie pracowała w jego Sekcji Plebiscytowej Śląskiej, założonej przez Stanisława Bełzę¹⁰.

DZIAŁALNOŚĆ PATRIOTYCZNA

Od roku 1895 Parczewska prowadziła w Kaliszu konspiracyjne wykłady historii i literatury polskiej dla uczniów wyższych klas miejscowych szkół (gimnazjum męskiego, szkoły realnej, także dla uczennic gimnazjum żeńskiego). Wykłady odbywały się w różnych miejscach, m.in. w domu Parczewskich przy ul. Babinej 3.

Po latach Sławomir Czerwiński, w 1902 r. uczeń V klasy Męskiego Gimnazjum Klasycznego w Kaliszu wspominał wykład M. Parczewskiej o A. Mickiewiczu:

Sporo lat już upłynęło od tego dnia i wielokroć zdarzało się słuchać wykładów o naszym największym poecie. Były wśród nich może piękniejsze i ucześniejsze, niż ten pierwszy wykład dla nas p. Parczewskiej. Ale niech się nikt nie dziwi i niech mi wybaczą moi późniejsi uczeni profesorowie uniwersyteccy, gdy powiem, że żadna z ich świetnych prelekcji nie wzruszyła mnie tak silnie, nie dała mi tak wiele, jak ten potajemny wykład cichej patriotki, wygłoszony w kółku łaknących wiedzy polskiej uczniaków¹¹.

w Wilnie. Inwentarz Nr 16 Profesor prawa Uniwersytetu Wileńskiego A. Parczewski, sygn. 1050, Materiały do biografii Melanii Parczewskiej, s. 10v.

⁸ Tamże, s. 8.

⁹ Polanowski, „Kaliszanki w służbie społecznej”, s. 115.

¹⁰ Tamże.

¹¹ [Bolesław Lutomski] B.L., „Melania Parczewska”, w: Parczewska Melania, *Z dni*

Jedna z uczestniczek – Lila ze Szczepkowskich Millerowa – wspominała Parczewską jako:

[...] łagodną, słodką, wyrozumiałą opiekunkę dusz i umysłów całej ówczesnej młodzieży kaliskiej. Była nieocenionym skarbem dla nas wszystkich, głęboko wykształcona – z anielską cierpliwością łatała rozpaczliwe braki wykształcenia swoich wychowanek ze średnich szkół rosyjskich – uczyła nas poznawać, i kochać Asnyka, Konopnicką, Orzeszkową, Sienkiewicza¹².

Inny uczestnik tajnego kółka w latach 1903-1905, Mieczysław Michalski, później profesor gimnazjum i radny Rady Miejskiej w Kaliszu pisał:

Niezależnie od wykładów historii Polski, Melania Parczewska zapoznawała nas z ówczesnymi prawami polityki bieżącej w duchu narodowym i niepodległościowym, informowała nas o rozwijającym się wówczas coraz bardziej ruchu narodowym na Górnym Śląsku i na Łużycach¹³.

Konspiracyjną działalność kulturalno-oświatową w duchu narodowym Parczewska prowadziła także wśród rzemieślników i robotników. Działania w tym zakresie rozpoczęła od teatru amatorskiego organizując w tym celu kółka amatorskie, w skład których wchodziłi rzemieślnicy i członkowie ich rodzin. Urządzenie przedstawień teatralnych było wstępem do prowadzenia konspiracyjnych wykładów z historii i geografii Polski, które odbywały się w mieszkaniu Parczewskich, w lokalu Towarzystwa Muzycznego, a także w domu parafialnym kościoła św. Mikołaja w mieszkaniu organisty Herbicha pod pretekstem próby chórów kościelnych. Częściej spotkania miały miejsce w latach 1904-1905¹⁴. Uczestnicy spotykali się w niedużych grupach (po 10 osób), by w razie wpadki chronić pozostałych. Parczewska zorganizowała też kurs dla analfabetów na pensji Klimaszewskiej¹⁵.

Razem z bratem Alfonsem w czasie rewolucji 1905 r. kierowała kaliską organizacją Narodowej Demokracji. W grudniu tego roku wystąpiła z inicjatywą założenia Stowarzyszenia Narodowego Kobiet Polskich i w początkach 1906 r. stanęła na jego czele. Organizacją kierowała do 1914 r., do czasu wyjazdu do Warszawy. Przy Stowarzyszeniu istniała szkoła początkowa polska dla dziewcząt (działała do wybuchu wojny). Towarzystwo udzielało zapomóg potrzebującym, urządzało letniska w okolicy Kalisza, starało się zapewnić rozrywki (zabawy, majówki)¹⁶.

ucisku. Szkice i obrazy, [t.] 1 (Wilno: [b.w.], 1939), XVI.

¹² KTPN, Notatki o działalności..., s. 4.

¹³ Tamże, s. 5.

¹⁴ LPAHW, Zespół Nr 1135. Inwentarz Nr 16, sygn. 1050, Materiały do biografii, s. 10v-11.

¹⁵ Tamże, s. 7.

¹⁶ KTPN, Notatki o działalności..., s. 7.

Staraniem Stowarzyszenia w roku 1909 zorganizowano przedsięwzięcie, które i dziś może budzić podziw. Chodzi o Wystawę Pracy Kobiet, której celem była odpowiedź na ważne pytania: „Jak kobieta nasza pracuje, jak zarabia, jak się pod tym względem do wspomnienia bogactwa kraju przykłada?”¹⁷. Ekspozycja prezentowała w różnych sekcjach (m.in. pedagogicznej, przemysłu ludowego, artystycznej, ogrodniczej, krawieckiej, hafciarskiej) wytwory działalności kobiet, a zwiedziło ją około 12 tysięcy osób, w tym wycieczki szkolne¹⁸.

W kolejnym roku (1910) Parczewska organizowała „wystawę abstynencji od spirytualiów. Wystawa ta na pierwszy rzut oka zdawałaby się niełatwa do urządzenia, dzięki energii i pomysłowości inicjatorce miała dużo okazji i cieszyła się powodzeniem”¹⁹.

Działalność społeczną i patriotyczną na terenie Kalisza łączyła Parczewska z pracą patriotyczną na Śląsku. „Do Śląska i pracy polskiej dla tej dzielnicy zbliżyła się Melania Parczewska, odkąd w roku 1884, a następnie w 1887 wraz z chorą matką, będącą na kuracji u prof. dr. Kolaczka przebywała dłuższy czas w Wrocławiu”²⁰. Brat Melanii od 1884 r. wydawał we Wrocławiu „Nowiny Śląskie” przeznaczone dla ewangelików polskich. Częste wizyty były też okazją do kontaktów z młodzieżą akademicką, udziału w ich zebraniach i uroczystościach. Niektórzy z nich bywali wówczas w hotelu u pań Parczewskich, a przedwcześnie zmarłego studenta Malcherka, Ślązaka i patriotę polskiego, Melania uwieczniła w powieści *Nad brzegami Odry*, jako studenta Zawadę²¹.

Od roku 1890 Parczewska odwiedzała często Bytom, który stanowił centralny ośrodek narodowej pracy na Śląsku. Nawiązała tam kontakty z Ludwiką Radziejewską, jej bratem ks. Radziejewskim – redaktorem „Katolika”, a po zmuszeniu go do opuszczenia Śląska, z jego następcą Adamem Napieralskim, z Pawłem Dąmbkiem –redaktorem „Dziennika Śląskiego” i jego żoną Teodorą, także z dr. Edwardem Hanke, Palaczem, dr. Bogusławem Parczewskim i małżonkami Eckert. „Zjawienie się w Bytomiu Melanii Parczewskiej podnosiło na duchu tamtejszych krzewicieli idei narodowej” pisała Teodora Dąmbkowska²².

Publikowała artykuły w „Katoliku”, „Górnoślązaku”, „Dzienniku Śląskim”; w ostatnim z wymienionych drukowała powieść *Dworzanin ostatniego Piasta*. Uczestniczyła w działalności miejscowych towarzystw, prowadziła wykłady dla kobiet. Wzięła udział w jubileuszu Marii Konopnickiej w Krakowie, przedstawiając poetce delegację kobiet górnośląskich²³. Ostatnią wydaną drukiem

¹⁷ Cyt za: A. Tabaka, *Wszystko dla pań. Alternatywny przewodnik po Kaliszu*. (Kalisz: Stowarzyszenie Promocji Sztuki Łyżka Mleka, 2018), 66.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ KTPN, Notatki o działalności..., s. 8.

²⁰ Tamże, s. 9.

²¹ Tamże.

²² Tamże.

²³ Tamże, s. 8-9.

pracą Parczewskiej była Odezwa do Kobiet Ślężaczek rozpowszechniana jako propagandowy druk plebiscytowy.

W 1880 r. po raz pierwszy była na Łużycach na dorocznej uroczystości Macierzy Serbskiej. Wracała tam później wielokrotnie, poznała patriotów łużyckich ks. Michała Hórnikę, Jana Arnošta Smolera, K. Augusta Fidlera, Arnošta Mukę, których odtąd wspierała w ich dążeniach narodowych²⁴. Parczewska, jako jedyna Polka, była członkiem Towarzystwa Macierzy Serbskiej w Budziszynie²⁵.

TWÓRCZOŚĆ LITERACKA I PUBLICYSTYCZNA

Twórczość pisarska Melanii Parczewskiej to opowiadania, nowele, obrazki, powieści, felietony, utwory poetyckie i dramatyczne, artykuły z życia narodów słowiańskich, także prace naukowe. Swoje pierwsze teksty zamieściła w pismach toruńskich („Gazeta Toruńska” 1879) i poznańskich, były to korespondencje przedstawiające ucisk rosyjski, m.in. prześladowanie unitów na Podlasiu.

Publikowała na łamach prasy warszawskiej („Bluszczy”, „Kłosa”, „Tygodnik Ilustrowany”, „Biesiada Literacka”, „Ateneum”, „Przegląd Literacki”), poznańskiej („Dziennik Poznański”), łużyckiej („Łużica”, „Časopis Mačicy Serbskeje”). Publikowała także w pismach miejscowych: „Kaliszanin”, „Gazeta Kaliska”, „Kurier Kaliski”, „Kaliszanin” (1906)²⁶.

Utwory beletrystyczne Parczewskiej koncentrowały się wokół dwóch tematów: „pierwszy to dole i niedole Polaków pod zaborem pruskim, drugi – to prześladowanie polskości przez carat”²⁷. Walka z germanizacją miała odbicie w powieści *Nad brzegami Odry* („Bluszczy” 1901; przedruk *Pisma*, Wilno 1929), której akcja toczy się na tle życia studentów polskich we Wrocławiu, a przedstawia „budzenie się świadomości narodowej wśród młodzieży śląskiej”²⁸. W tej grupie utworów wymieniane są też trzy nowele, nagrodzona w konkursie literackim „Kłosa” w 1888 r. nowela *Nad morzem*, w której Parczewska podjęła temat wymierania mowy polskiej na Pomorzu; *Na Górnym Śląsku* (*Obrazki*, Warszawa 1893) – gdzie poznajemy tragiczne losy Polaka – sztygara, który broniąc kopalni przed zamachem pijanego anarchisty zostaje nie tylko kaleką ale musi też opuścić Niemcy. W noweli *Wólka i Willburg* („Tygodnik Ilustrowany” 1885; przedruk *Obrazki*, Warszawa 1893) z kolei bohater utworu nie chciał dopuścić do przejścia przez Niemca ziemi, na której miała powstać karczma. Na tle

²⁴ LPAHW, Zespół Nr 1135. Inwentarz Nr 16, sygn. 1050, Materiały do biografii, s. 9.

²⁵ Rafał Leszczyński, „Parczewska Melania Józefa (1850–1920), literatka, działaczka oświatowa i narodowa”, w: *Polski Słownik Biograficzny* 25 (1980), 200.

²⁶ Informacje z bibliografii dorobku M. Parczewskiej opracowane przez E. Andrysiak.

²⁷ Witold Kochoński, „Notatka biograficzna o Melanii Parczewskiej”, w: Parczewska Melania, *Nad morzem* (Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw szkolnych, 1948), 41.

²⁸ Tamże.

dziejów Śląska rozgrywa się akcja powieści historycznej *Dworzanin ostatniego Piasta* („Dziennik Śląski” 1898; przedruk Wilno 1939 w tomie *Nad Odrą, Łabą i Dunajem*).

Pod pseudonimem B.A.Jer w roku 1893 we Lwowie wyszły, zaliczane do ciekawszych w jej dorobku, *Listy Maszy do Paszy*, czyli satyryczne obrazki z życia Rosjan w zaborze rosyjskim. Wiele nowel i opowiadań, opublikowanych później w zbiorze pism pt. *Z dni ucisku* (Wilno 1939) pokazuje życie młodzieży w rosyjskiej szkole i obnaża ówczesny rosyjski system urzędniczy.

Na odnotowanie zasługuje nowela pt. *Proboszcz* („Gazeta Narodowa” Lwów 1889; przedruk *Obrazki*, Warszawa 1893), w której Parczewska uwieczniła księdza Michała Hórnikę, znanego patriotę i działacza łużyckiego.

Utworki poetyckie Parczewskiej to przede wszystkim przekłady od 1881 r. poetów słowiańskich, także niektóre jej utworki były tłumaczone na język czeski i łużycki. Tłumaczyła autorów czeskich (Jaroslav Vrchlicky, Adolf Heyduk, K. Rais) i łużyckich (Jakub Bart-Ćišinski, K. August Fiedler), słowackich (Marcin Medniański, Jan Bott). Przekłady wierszy zamieszczała Parczewska głównie w czasopismach („Bluszczy”, „Dziennik Poznański”, „Biesiada Literacka”, „Kaliszanin”, piotrkowski „Tydzień”, „Ruch Słowiański”, „Życie”)²⁹.

Poza beletrystką i utworami poetyckimi (tłumaczonymi i własnymi) pisała szkice i artykuły (np. *Z przeszłości i terażniejszości Łużyc*, „Ateneum” 1889; *Pruska historiozofia na Śląsku*, „Przegląd Tygodniowy” 1902), także na temat folkloru śląskiego i kaliskiego.

Kilka szkiców poświęciła kobietom słowiańskim, bojowniczkom „o sprawę narodową czeską, słowacką, chorwacką i słoweńską”³⁰, także łużycką. W „Bluszczy” opublikowała: *Kobieta czeska z XVII w.* (1890), *Kobieta chorwacka w XVI i XVII w.* (1891), *Kobiety nad brzegami Wagu i Nitry* (1889), *Słów kilka o kobiecie łużyckiej* (1886), a na łamach pisma „Łużica” *Knjeni Ernestina Smolerjowa* (1903).

W jednodniówce „Prosna”, kalendarzach kaliskich, „Gazecie Kaliskiej” ogłaszała biogramy, wspomnienia, nekrologi, sylwetki kobiet. W rękopisie pozostawiła, ukończoną krótko przed śmiercią, pracę „Kalisz w roku 1830/31”³¹.

Rozproszony dorobek Melanii Parczewskiej, z inicjatywy Alfonsa Parczewskiego, opublikowany został w roku 1929 w Wilnie w tomie pt. *Pisma*, znalazło się tu też wspomnienie Sławomira Czerwińskiego (dawnego ucznia Parczewskiej, późniejszego ministra oświaty). Ponownie pisma Parczewskiej ukazały się w 1939 r., tom pierwszy pt. *Z dni ucisku* (zawartość taka sama jak *Pisma* z 1929) oraz tom drugi pt. *Nad Odrą, Łabą i Dunajem*, oba z podtytułami *Szkice i obrazy*.

²⁹ Informacje z bibliografii dorobku M. Parczewskiej...

³⁰ Tamże.

³¹ KTPN, Notatki o działalności..., s. 2.

PODSUMOWANIE

Bez wątpienia Melania Parczewska i jej działalność znana była kaliszanom, o czym świadczyć może liczny udział mieszkańców w jej pogrzebie:

Pogrzeb był tak liczny, jakiego Kalisz przedtem nie pamiętał. Ogromny był pochód Narodowej Organizacji Kobiet. Żegnali ją prezes sądu Wincenty Młynowski [właśc. Młynarski], prezes Towarzystwa Muzycznego Stanisław Brawski [właśc. Bzowski], przybyły umyślnie z Warszawy generał Aleksander Babiński w imieniu Towarzystwa Pomocy Ofiarom Wojny, Emilia Bohowiczowa w imieniu Narodowej Organizacji Kobiet³².

Dokonania Parczewskiej na rzecz Śląska uhonorowano w Królewskiej Hucie (obecnie Chorzów), gdzie w 1923 r. jej imię otrzymała jedna z ulic, a z inicjatywy Władysława Bełzy powstała czytelnia jej imienia³³. W zbiorach Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu przechowywana jest „Księga Pamiątkowa Pracy społeczno-narodowej kobiet na Śląsku od roku 1880 do roku 1922”, w której zamieszczono tekst poświęcony działalności M. Parczewskiej.

W Kaliszu w październiku 1930 r. dokonano odsłonięcia tablicy pamiątkowej na budynku Gimnazjum im. A. Asnyka w Kaliszu, a Teodor Botner, nauczyciel matematyki i fizyki przemawiając na uroczystości powiedział m.in.:

Zebraliśmy się tutaj, aby złożyć hołd ś.p. Melanii Parczewskiej. Obchodzimy dzisiaj w Kaliszu 25-lecie walki o szkołę polską, a obchód ten byłby niezupełny, gdybyśmy pominęli uczcić tę, która grunt do tej walki przygotowała. I nie my pierwsi to czynimy. Oto jest tablica wmurowana przez młodzież szkolną z ostatnich lat niewoli ku czci ś.p. Melanii Parczewskiej. Nie tu miejsce na obszerniejszą charakterystykę jej wieloletniej działalności literackiej, kulturalno-oświatowej i społecznej; wybiega ona daleko poza Kalisz, aż hen na Śląsk, gdzie zjawienie ś.p. Melanii Parczewskiej podnosiło na duchu tamtejszych działaczy kulturalno-oświatowych. Wspomnę tylko o jej pracy w tajnych kółkach uczniowskich. A muszę zaznaczyć, że praca ta była uważana przez rząd zaborczy za podburzanie przeciwko istniejącemu wówczas ustrojowi państwowemu i karana kilkoletnim więzieniem.

I dalej:

Za to ukochanie młodzieży szkolnej, za tę ciągłą walkę ze szkołą rosyjską o dusze młodzieży polskiej w dzień obchodu 25-lecia walki o szkołę polską składamy hołd ś.p. Melanii Parczewskiej.

Oby nigdy nie brakło w Polsce ludzi tak szczerze oddanych sprawie narodowej jak ś.p. Melania Parczewska³⁴.

³² KTPN, Notatki o działalności..., s. 10.

³³ „Ulica Melanii Parczewskiej”, *Słowo* (Wilno) 172 (1923); „Czytelnia Narodowa im. Melanii Parczewskiej”, *Słowo* (Wilno) 71 (1923).

³⁴ „Echa uroczystości 25-lecia strajku szkolnego w Kaliszu. Przemówienie profesora

W roku 1936 jedna z Drużyn Hufca Harcerek m. Kalisza wybrała na swoją patronkę Melanię Parczewską, była to 5. drużyna przy szkole powszechnej w dzielnicy Ogrody³⁵.

Swoje miejsce znalazła Parczewska w *Polskim Słowniku Biograficznym*³⁶, *Wielkopolskim słowniku biograficznym*³⁷, *Słowniku biograficznym Wielkopolski południowo-wschodniej – ziemi kaliskiej*³⁸, w pracy *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny* (t. 2, Warszawa 1985).

Trudno nie zgodzić się z prof. Polanowskim, który napisał:

Należała do pokolenia pozytywistów i jej osobowość kształtowała się w klimacie ideowym tej epoki. Łączyła różne formy aktywności, była organizatorką, działaczką, pisarką, tłumaczką, publicystką. Zajmowała się też pracą naukową jako etnograf. Gdyby szukać wzorca kobiety – obywatelki tamtej epoki, to Parczewska mogłaby tu stanowić przykład jak najbardziej odpowiedni. Obdarzona nieprzeciętną inteligencją potrafiła łączyć ją z praktycznym działaniem, jako jedną możliwością realizacji ideałów społecznikowskich³⁹.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (KTPN), Notatki o działalności literackiej i społecznej Melanii Parczewskiej, 10 s.

Litewskie Państwowe Archiwum Historyczne w Wilnie (LPAHW) – Lietuvos valstybės istorijos archyvas Vilnius, Zespół Nr 1135 Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie. Inwentarz Nr 16 Profesor prawa Uniwersytetu Wileńskiego A. Parczewski, sygn.1050, Materiały do biografii M. Parczewskiej, s. 9-12v

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

„Czytelnia Narodowa im. Melanii Parczewskiej”, *Słowo* (Wilno) 71 (1923).

„Echa uroczystości 25-lecia strajku szkolnego w Kaliszu. Przemówienie profesora Teodora Botnera przed tablicą ś.p. Melanii Parczewskiej umieszczoną na budynku szkoły przy ulicy Grodzkiej,” *Asnykowiec* 19 (2013): 15-16. Przedruk z: *Gazeta Kaliska* 297 (1930): 3.

Teodora Botnera przed tablicą ś.p. Melanii Parczewskiej umieszczoną na budynku szkoły przy ulicy Grodzkiej”, *Asnykowiec* 19 (2013), 15-16.

³⁵ Straż nad Prosną. Jednodniówka jubileuszowa Harcerstwa Ziemi Kaliskiej 1912-1937, [red. Bronisław Chechłacz] (Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2017), 151, 162.

³⁶ Leszczyński, „Parczewska Melania Józefa”, 199-201.

³⁷ Zbigniew Chodyła, „Parczewska Melania”, w: *Wielkopolski słownik biograficzny* (Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1983), 553.

³⁸ Steczek Czerniawska, „Parczewska Melania”, 168-170.

³⁹ Polanowski, *Kaliszanki...*, 113.

- „Pracownia rzemieślnicza dla kobiet w Kaliszu”, *Bluszcz* 38 (1874): 303-304.
[„Sprawozdanie A. Parczewskiej z działalności pracowni rzemieślniczej dla kobiet w Kaliszu za czas od 1 września 1875 do 1 września 1876”], *Bluszcz* 46 (1876): 367.
Sprawozdanie z działań i obrotu funduszów Kaliskiego Towarzystwa Dobroczynności za 1895 rok. 1896. Kalisz: [b.w.].
„Ulica Melanii Parczewskiej”, *Słowo* (Wilno) 172 (1923).

OPRACOWANIA

- Chodyła, Zbigniew. 1983. „Parczewska Melania”. W: *Wielkopolski słownik biograficzny*, 553. Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Kochański, Witold. 1948. „Notatka biograficzna o Melanii Parczewskiej”. W: *Parczewska Melania, Nad morzem*, 39-42. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Leszczyński, Rafał. 1980 „Parczewska Melania Józefa (1850–1920), literatka, działaczka oświatowa i narodowa”. W: *Polski Słownik Biograficzny* 25 (1980): 199–201.
[Lutomski, Bolesław] B.L. 1939. „Melania Parczewska”. W: *Parczewska Melania, Z dni ucisku. Szkice i obrazy*, [t.] 1, I-XLVI. Wilno: [b.w.].
- Polanowski, Edward, „Kaliszanki w służbie społecznej”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* 10 (2007): 101-116.
- Steczek Czerniawska, Elżbieta. 2003. „Parczewska Melania”. W: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej – ziemi kaliskiej*, t. 2, pod red. D. Wańki, 168-170. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Straż nad Prosną. Jednodniówka jubileuszowa Harcerstwa Ziemi Kaliskiej 1912-1937, [red. Bronisław Chechłacz]. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, 2017, 151, 162 (Przywrócić Pamięć).
- Tabaka, Anna. 2018. *Wszystko dla pań. Alternatywny przewodnik po Kaliszu*, 65-67: Melania Parczewska i Szkoła Rzemiosł dla Kobiet. Kalisz: Stowarzyszenie Promocji Sztuki Łyżka Mleka.

DZIAŁALNOŚĆ MELANII PARCZEWSKIEJ JAKO WZÓR AKTYWNOŚCI Kobiet NA POLU PATRIOTYCZNYM I SPOŁECZNYM

SŁOWA KLUCZOWE

Kalisz, Melania Parczewska, praca społeczna

STRESZCZENIE

W artykule przypomniano życie i działalność Melanii Parczewskiej (1850-1920) jednej z najbardziej zasłużonych dla Kalisza społeczniczek. W tekście odnotowano działania Parczewskiej w wielu kaliskich stowarzyszeniach (dobroczynnych, kulturalnych, oświatowych, rzemieślniczych, politycznych), tajne nauczanie uczniów i uczennic kaliskich szkół średnich, konspiracyjną działalność kulturalno-oświatową wśród rzemieślników. Zwrócono też uwagę na jej działalność patriotyczną na Śląsku oraz twórczość literacką i publicystyczną

MELANIA PARCZEWSKA'S ACTIVITIES AS A MODEL OF WOMEN'S ACTIVITY IN THE PATRIOTIC AND SOCIAL FIELD

KEYWORDS

Kalisz, Melania Parczewska, social work

ABSTRACT

The article recalls the life and activities of Melania Parczewska (1850-1920) one of the most distinguished social workers for Kalisz. The work described the activities of Parczewska in many Kalisz associations (philanthropic, cultural, educational, artisanal, political), secret teaching of Kalisz high school students, and underground cultural and educational activity among artisans. Attention was also paid to her patriotic activities in Silesia, as well as literary and journalistic works